

– важкі умови праці локомотивної бригади [1].

Починаючи з 1960-х рр., паровози поступово стали замінювати більш ефективними видами локомотивів, такими як тепловози та електровози. Але в наш час в деяких країнах (Китай, Куба, Таїланд, країни Африканського континенту) паровози використовуються як основний вид локомотивів, що пояснюється або нестачею коштів на модернізацію локомотивного парку, або дешевизною палива.

1. <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

2. Большая Советская энциклопедия: В 30 тт. / гл. ред. А.М. Прохоров. 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – Т.14. – 624 с.

3. Большая Советская энциклопедия: В 30 тт. / гл. ред. А.М. Прохоров. 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1975. – Т.19. – 648 с.

4. Велика ілюстрована енциклопедія історії / пер. з англ. – К.: Махаон-Україна, 2006. – 492 с.

5. Галаган В.Я. та ін. Історія розвитку транспорту: матеріали для самостійної роботи при вивченні курсу для студентів транспортних вузів. – К.: КУЕТТ, 2004. – 232 с.

6. Железные дороги. Общий курс: Учебник для вузов / М.М. Филиппов, М.М. Уздин, Ю.И. Ефименко и др.; под ред. М.М. Уздина. 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Транспорт, 1991. – 295 с.

Н.С.Івчик

УДК 94 [(477.4) +(470+571)]-054.57 “1861/1881”

**ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ ст.)**

Визначаються особливості національної політики Російської імперії другої половини ХІХ ст. Аналізується сутність польського питання та дії влади, спрямовані на русифікацію Південно-Західного краю.

Рассматриваются особенности национальной политики Российской империи второй половины ХІХ века. Анализируется сущность польского вопроса и действия властей, направленные на обрусение Юго-Западного края.

The article determined the peculiarities of national policy of Russian Empire the second half of XIX century. The author learns the essence of polish question and actions of state power that direct of the russification of South-West region.

Ключові слова: імперія, національне повстання, русифікація, Південно-Західний край.

Враховуючи особливості дослідження національного аспекту політики Російської імперії XIX ст. на теренах сучасної України, можна стверджувати, що дана проблема залишається актуальною й сьогодні. Адже вчені, які займаються даним питанням, концентрують увагу лише на окремих аспектах цієї проблеми. Так, скажімо, в дисертації Л.Є.Горизонтова досліджено проблему вирішення польського питання в Російській імперії [1]. Ще одним науковим добром з предмету нашого дослідження, є праця А.К. Тихонова “Політика Російської імперії стосовно католиків, мусульман, іудеїв в останній чверті XVIII – початку XX ст.”. Автор розкриває російське законодавство, акцентуючи увагу на релігійному аспекті проблеми [2, с.203].

Зважаючи на обраний предмет дослідження, формулюємо завдання, які намагаємося реалізувати в даній розвідці таким чином: 1) визначити сутність польського питання в Російській імперії в другій половині XIX ст.; 2) проаналізувати дії влади, спрямовані на русифікацію польського населення Південно-Західного краю; 3) прослідкувати процес реалізації національної політики уряду Російської імперії та її наслідки для тих поляків, які проживали в Південно-Західному краї.

Російсько-польські відносини протягом тривалого часу характеризувалися конфліктністю. Серед головних причин цього – територіальні претензії та конфесійний фактор (православні – католики). Поділи Польщі кінця XVIII ст. стали наслідком поєднання внутрішніх та зовнішніх чинників – падіння Першої Речі Посполитої та агресивної політики стосовно неї сусідніх держав. Внаслідок трьох розподілів цієї країни, до Росії перейшла значна частина колишньої польської держави і близько половини її населення. Зокрема, імперія Романових приєднала до своїх володінь Правобережну Україну, Волинь, Білорусь, Литву та частину Латвії із значною частиною польського населення.

Прикметна ознака національної політики Російської імперії – обмеження прав національних меншин. Серед тих з останніх, хто

намагався протидіяти такій практиці, були поляки. Водночас вони прагнули відновлення своєї національної держави. Про це промовисто свідчать повстання 1830-1831 та 1863 рр.

Політична позиція поляків була цілком раціональною з урахуванням ситуації, в якій вони перебували після поразки повстання 1830-1831 рр. Назвемо окремі аспекти, що виявляють факт їх дискримінації в імперії Романових: заборона (до слова, як і євреям) носити національний одяг або ж штрафи за його публічне використання.

Національна політика Росії у польському питанні спричинила опір. Скажімо, з 31 березня до 28 листопада 1861 р. у Волинській губернії відбулися маніфестації поляків, учасники яких протестували проти запроваджених владою заборон. Польська, як і українська, студентська молодь демонстраційно одягала національне вбрання [3, с.1]. Окрім студентства в той час страйкували і польські школярі. Вони не з'являлись на навчання та вимагали призначення директорами шкіл етнічних поляків [4, с.295]. Загальну ж атмосферу протистояння можна прослідкувати на мікрорівні – в одній з губерній Південно-Західного краю: перебуваючи під впливом надії про приєднання Волинської губернії до Царства Польського поляки розривали будь-які стосунки з росіянами [5, с.1].

1863 р. позначився початком польського повстання. Серед засобів мобілізації для реалізації максимальної національної мети була пропаганда. Одна з структур, яка втілювала це завдання, постала в Житомирі. Силами його членів друкувалися та поширювалися серед дворянства книги революційного змісту, розповсюджувалися розповіді про хоробрість польського народу, його минуле тощо. Знаковим тематичним компонентом літератури такого штибу були твердження стосовно того, що Київська, Подільська і Волинська губернії є етнічно польськими територіями [6, с.96]. Тематичний діапазон ідей опозиційних щодо російської держави поляків включав докори на адресу російських підданих в малоосвіченості та у використанні політичного насильства. У час повстання 1863 р. ці твердження набирали таких форм: “Дворянство російське! Якщо в тебе немає розуму – ми прощаємо тобі, тому що провина твоя полягає тільки в тому, що кнут став улюбленою твоєю іграшкою; що він змінив тобі всі права, які надані людині” [7, с.154].

Незважаючи на територіальну автономію в Царстві Польському, після поразки повстання 1830-1831 рр. поляки не відмовилися від своєї стратегічної мети – відбудови самостійної держави. Ці тенденції – прагнення реалізувати сепаратистську мету, з одного боку, та рішуча

протидія цьому Російської держави, з другого – визначили основні параметри сутності польського питання першої половини ХІХ ст. в імперії Романових.

Знаковий його компонент – спроба влади нейтралізувати активність тих суспільних верств, які відіграли провідну роль у польському повстанні 1863 р. – дворян, священників, інтелігенції. За словами генерал-губернатора Південно-Західного краю А.Г. Безака, саме останні зіграли провідну роль у спробах поляків відновити свою національну державу: “духовенство і дворянство ... все без винятку, брало якщо не відкрито, то приховану участь у повстанні, а духовенство, можна сказати, було його душею. Воно проповідувало відомий катехизис і виховувало поляків-католиків [у душі] революції впродовж багатьох років. Таким чином немає жодного пана, жодного ксьондза, який би не брав участі в останньому повстанні, якщо не ділом, то словом” [8, с.71]. Такі оцінки спонукали високопосадовця трактувати запобігання новому сепаратистському виступу поляків як “...священний обов’язок нашого уряду перед Росією”.

Аналіз риторики російських високопосадовців у польському питанні дає підстави стверджувати, що в епіцентрі їхньої уваги опинилися ксьондзи. Це зумовлювалося різними причинами. Зокрема, тією роллю, яку виконали священники в повстанні, шовіністському висновку російських можновладців стосовно шкідливості впливу католицизму на православ’я [9, с.5]. Категоричність їхніх суджень визначалася й емоційністю сприйняття дій окремих представників римо-католицького кліру. Зокрема тих, які виступали противниками шлюбів поміж православними й католиками. Як приклад такої позиції назвемо ксьондза Куликовського. Очолюючи парафію в м. Любомль, він не визнав дійсним шлюб Юзефи Доросевич з помічником сільського писаря, православним Свінцицьким [10, с.3].

Оцінка ролі священників у суспільно-політичному житті поляків після національних повстань відтворюється іншими міркуваннями, які наводимо з листа дописувача в газету “Московські відомості”: “... в листопаді і жовтні минулого 1866 року, архієпископ граф Лубенський об’їжджаючи єпархії жив в деяких містах по неділях і збирав до себе ксьондзів для духовних розмов. Зрозуміло яку вони отримували інструкцію від заклятого ворога уряду. Результат ми маємо: селяни шкодують, що не вбили государя імператора, а селянки говорять: “Краще продам жиду, ніж москалю” [11, с.24]”.

Безперечно, імпульсом для концентрації уваги російської влади на польському питанні став сам факт повстання 1863 р. Своєю активністю

поляки засвідчили незламну волю до відродження своєї держави. Релігійний та національний фактори, що служили платформою для мобілізації їхніх сил, спонукали російську еліту виробити адекватну відповідь на ситуацію, що склалася. У душі національного нарцисизму й імперсько-шовіністських цінностей, уряд Росії визначив стрижень своєї політики досить категорично: позбутися польського елемента в Південно-Західному краю.

Методи боротьби, що в подальший час застосовувалися урядом супроти поляків, не можна вважати оригінальними. Часто-густо вони перегукуються з тими діями влади, які застосовувалися щодо євреїв й фокусувалися в царинах віросповідання, освіти та землеволодіння.

Чи не головним вектором у заходах, що мали якщо не нейтралізувати, то принаймні мінімізувати суспільну роль поляків, став економічний. Обрана мета досягалася в різний спосіб. При цьому чільне місце відводилося завданню підризу соціально-економічних позицій католиків у Південно-Західному краю. Засобом реалізації цього наміру став продаж з аукціону тієї поміщицької земельної власності, що належала полякам. У цьому контексті промовисті критерії, за якими добирали імовірні учасники торгів, на якому розпродавалася їхня власність: національність, віросповідання та платоспроможність [12, с.300].

Зауважимо, що поляки, які проживали в Південно-Західному краї, протиставлялися намірам влади. Г.А.Безак з цього приводу стверджував: “Більшість вирішила триматися до останньої крайності, не втрачаючи можливість всіма силами протидіяти волі уряду, тобто оселенню тут російського елемента” [8, с.69]. Ситуацію ускладнювало й те, що, як свідчать “Записки про землеволодіння...”, пересічні росіяни, які жили пліч-о-пліч з поляками, не виявляли особливої готовності реалізовувати інтереси держави шляхом скуповування земель своїх сусідів. Ось як ця гіпотеза відобразилася в трактуванні генерал-губернатора Південно-Західного краю: “Досвід минулого та відомостей, які у мене є чітко вказують, що справа в даному випадку закінчилась би тим [йдеться про наміри позбавлення поляків земельної власності – Н.І.], що десяток, можливо два, маєтків були б придбані росіянами у поляків” [8, с.69].

Жертвою репресивної національної політики Російської імперії стали не тільки окремі землевласники, але й костели та монастирі. В такому статус-кво прочитується реакція влади на участь частини священників у повстанні 1863 р. Як результат її дій, ряд сакральних споруд католиків перетворено в православні храми [9, с.5].

Розгортаючи наступ на поляків, влада здійснювала програму русифікації краю [13, с.1]. Задля цього використовувалися різні методи. Зокрема, влада надавала підтримку тим російським покупцям, які прагнули придбати власність у західних губерніях, надавала їм пільги й грошові позики при купівлі приватних чи казенних маєтків. Такий протекціонізм знайшов відображення у Положенні від 5 березня 1864 р. [8, с.53]. Цим законом право на пільги та позики при придбанні маєтків у західному краю надавалося будь-кому незалежно від походження й стану за винятком двох націй: поляків і євреїв [8, с.55]. Припускаємо, що такий статус-кво пояснюється позицією генерал-ад'ютанта Г.А.Безака, який наполягав на тому, що єдиний засіб для успішної русифікації землевласників, які проживали в Південно-Західному краю, полягає "... у витісненні з руської землі тутешніх наших ворогів – польських землевласників" [8, с.69].

Зауважимо, що генерал-губернатор Південно-Західного краю Г.А. Безак був бранцем популярного в той час стереотипу про шкідливість впливу католицизму на православ'я. Відтак він запропонував такі методи вирішення польського питання: збільшення кількості російських землевласників та зменшення чисельності римо-католицького духовенства в регіоні. Посилення позицій православних у краю та протидія католицизму, на думку генерал-губернатора, відповідали інтересам держави [9,с.5].

Стратегію Г.А. Безака стосовно стрімкої русифікації очолюваної ним адміністративної одиниці поділяли й інші російські високосадовці. Про це свідчить, наприклад, листування останнього з генерал-губернатором Північно-Західного краю Фон-Кауфманом. Поділяючи намір соціокультурного споріднення Південно-Західного краю з росіянами, останній пропонував повністю заборонити полякам купувати нерухоме майно в краю та закладати нерухомість, якою вони володіли [8, с.69]. Суголосно розмірковували й інші чиновники. У листі міністру державного майна від 25 липня 1864 р., генерал-губернатор Аненков радив продавати маєтки, які були конфісковані в поляків після повстання 1831 р., та полегшити порядок продажу цього майна [8, с.56].

Такі ідеї покладено в основу закону від 10 грудня 1865 р., що був виданий імператором Олександром II. Він засвідчує урядову політику, яка мала на меті виселення поляків із Південно-Західного краю та політичну нейтралізацію в такий спосіб цієї національної меншини. Підтвердження цього знаходимо в приватному листуванні очевидців, які коментували особливості продажу маєтків у західних губерніях,

що визначалися селекцією претендентів на здобуття нерухомості за критеріями національності та віросповіданні покупців [14, с.10].

У час продажу власності, яка належала полякам, покупці з числа підданих Російської імперії звільнялись від сплати податків. Придбати маєтки могли, зрозуміло, й етнічні росіяни, які служили в краї та прагнули залишитися там на постійне проживання. Згідно з Положенням 1864 р., на всіх покупців та їхніх спадкоємців, накладались певні зобов'язання: їм заборонялося продавати та передавати куплені на пільгових умовах маєтки, віддавати їх в оренду або управління представникам польської національності та євреям.

Констатуючи особливості аграрної політики Російської імперії після придушення повстання 1863 р., звернемо увагу на те, що її неефективність зумовлювалася передусім часовим цейтнотом: відсутністю часу для втілення запланованих заходів у суспільну практику. Відтак досягти прогнозованих результатів швидко не вдалося: через тридцятиліття після запровадження закону 1865 р., який перетворював Південно-Західний край у полігон для російського землеволодіння, сучасники констатували, що досягти бажаних для Російської держави результатів влада так і не спромоглася. Вони, наприклад, стверджували: "...велика просвітительська робота по всій державі не давала уряду можливості звернути достатньо уваги на подальше утвердження російського елемента на Волині" [15, с.30].

Окрім заселення краю російськими землевласниками, уряд використовував і інші заходи. Серед них – заміна чиновників-поляків етнічними росіянами та підтримка укладання міжконфесійних та міжнаціональних шлюбів. У цьому контексті багатозначно, що з певного часу "шлюбну політику" включено в сферу контролю місцевої адміністрації. При цьому особлива увага приділялася чиновникам, які, всупереч бажаному для влади ходу подій, оминали перспектив одруження з польками [16, с.1].

Увагу імперського керівництва привертав і той факт, що сповідуваний курс на заміну чиновників-поляків росіянами не завжди гарантував бажані результати [17, с.43]. Траплялося, що мешкаючи в польському середовищі, росіяни забували рідне слово. До того ж, російські чиновники, особливо ж ті, що завершили державну службу, поверталися з Південно-Західного краю додому. Ось як охарактеризована ситуація, що склалася в регіоні у листі в редакцію газети "Московські відомості": "Русифікація чиновниками неможлива, тому що таким засобом зрусифікується тільки адміністрація, а не край, та і чиновники російські, які вийшли у відставку не

залишаються тут жити, а їдуть на батьківщину, а ті, які залишаються скоро теж ополячуються. Русифікація російськими землевласниками неможлива, тому що край цей не є якоюсь маленькою губернією, а дев'ять великих, з яких повне вигнання поляків неможливе і вони завжди будуть підтримуватися польським елементом із Царства Польського” [18, с.10].

Влада не спромоглася здолати синдрому нетолерантності. Про це яскраво свідчить дискримінація поляків за використання рідної мови [14, с.26]. Не менш яскравим підтвердженням реакційної політики влади стала й дискримінація на релігійному ґрунті. Вона знайшла прояв у спонуканні католиків до прозелітизму. Сучасниками зафіксовані випадки, коли підштовхування до зміни віросповідання здійснювалися методами грубого фізичного насильства. Цю тенденцію відтворюють події, що знайшли відображення на шпальтах газети “Вісті” за 1866 р.: “один майор, посередник, впертих [поляків] закриває тільки в холодну кімнату. І протягом декількох діб не дає їжі. Цей старець належить до числа самих поміркованих діячів. Інший йде далі, тобто, якщо не діє голод і холод, то до впертих постійно застосовуються різки і козацьку нагайку, не беручи до уваги кулачних побоїв, і трапляється, що новобранці приходять в церкву з опухлими і закривавленими обличчями, як доказ їх добровільного возз’єднання з православною церквою! Один шістнадцятирічний хлопчик не витримав подібних Євангелічних умовлянь, і після декількох днів – помер”. Зауважимо, що нерідко жертви зазнавали до 200 ударів козацькою нагайкою [14, с.26].

Траплялося, що нетерпимість до католиків набирала інших форм: на вулицях з жінок зривали хрести; католикам заборонили молитися [5, с.2]. Використання церкви як інституту з метою посилення впливу Росії в регіоні призвело до того, що, як писали можновладці, “...наше духовенство поставлено в нормальні життєві умови, порівняно з духовенством католицьким” [15, с.29]. Не можна оминати увагою й того факту, що влада закривала католицькі монастирі й перетворювала їх на православні кляштори.

Аналіз політичних переконань соціально активної частини росіян засвідчує те, що багато з них вважали ополячення Волині результатом довготривалої дії школи та виховання. На їхню думку, аналогічну практику після придушення повстання мав застосовувати й російський уряд [15, с.8]. Відтак, освітянська реформа, поруч з аграрною, адміністративно-територіальною, що реалізовані в 1864-

1867 рр., стала компонентом заходів, що використані владою з метою закріплення своєї перемоги над повстанцями.

Відтак освіта стала ще однією сферою впливу та реалізації політики російського уряду з метою русифікації Південно-Західного краю. І як доказ впровадження її, в 1864 р. Міністерство народної освіти запровадило відсоткові норми для регулювання чисельності студентів-поляків в університетах. Їхні можливості навчатися в Петербурзі, Москві та Києві були суттєво обмежені.

Суспільне значення перетворень у сфері освіти визначалося й високим рівнем національної свідомості польської студентської молоді. З цього приводу Н.А. Мілютін констатував, що вони живуть самоізолювано і, навіть, мають вплив на російських товаришів. Врегулювання цієї небажаної для держави ситуації він вбачав у навчанні поляків не в російських, а в польських навчальних закладах [1, с.56].

Така пропозиція не здобула особливої підтримки. Наприкінці 60-х років XIX ст. в уряді вивчали питання спільного навчання росіян і поляків. Констатуючи цей факт зауважимо, що такі погляди не поділяли керівники тих адміністративних одиниць, куди засилали поляків після придушення їх національного повстання. Так, оренбурзький генерал-губернатор Н.А. Крижанівський у листуванні з міністром внутрішніх справ А.Є. Тимошевим висловлювався за недопущення в навчальні заклади дітей польських засланих. Свою позицію він аргументував тим, що "...під впливом своїх батьків та родини вони будуть проводити шкідливі ідеї між російським юнацтвом" [1, с.57].

Такі висновки оренбурзького генерал-губернатора – лише один з варіантів "врегулювання" польського питання в освітній царині. Тим часом позиція міністра внутрішніх справ А.Є. Тимошева бачиться більш далекоглядною з точки зору імперських інтересів: "Співтовариство російських дітей, нагляд та керівництво російських наставників у закладах, повинно мати позитивний вплив на польське юнацтво в розумінні його русифікації" [1, с.57].

Це завдання сповна виконало вчительство. Проблема його нестачі в Південно-Західному краю врегульовувалася завдяки здобуттю фаху вчителя дітьми православних священиків. Тим самим частина російських політиків сприяла вирішенню проблеми надлишку тих, хто навчався в духовних училищах. З цього приводу дописувач "Волинських Єпархіальних Відомостей" в 1863 р. писав: "Якби духовні училища обмежились числом вихованців, відповідних числу

вакансій в єпархії, які відкриваються, тоді всі останні, які навчаються в духовних закладах вихованці, поступали би в гімназії та нижчі училища міністерства народної освіти і своїм приливом зробили б перевагу російського елемента над польсько-католицьким. Тоді гімназії Південно-Західного краю зробились би російськими, а не на половину польськими” [4, с.298].

Досягненню сповідуваних російським урядом цілей сприяв і конформізм частини поляків. Цьому не в останню чергу сприяв імператорський указ від 10 грудня 1865 р., який справив суттєвий вплив на шляхту. Сучасники з цього приводу стверджували: “Чуються вже голоси, які відрікаються від полонізму. Я стверджую, якщо уряд не зійде з теперішнього шляху, то тут повториться теж з теперішньою польською шляхтою, і те, що трапилось з нею, коли вона була російським православним двором: вона масами буде переходити в православ’я і через 10 років небагато залишиться вірних папі” [14, с.2].

Загалом у другій половині XIX ст. Царство Польське, і Західний край стали полігонами дискримінації поляків. Політика обрусіння краю, витіснення польського елемента спочатку лише з Південно-Західного краю в результаті впровадження поставленого завдання, поширилася на підкорення його по всій території імперії.

Досліджувана тема дозволяє зробити наступні висновки. Національна політика Російської імперії другої половини XIX ст. означилася тенденціями обмеження прав польського елемента, який прагнув відродження національної держави про що свідчать повстання 1830 – 1831 та 1863 рр. Реакція на них влади визначила завдання – русифікацію Південно-Західного краю та витіснення польського елемента з нього. Поставлене урядом завдання реалізовувалося за допомогою методів, які були доказом політики русифікації польського населення. Акцент робився на трьох сферах впливу життєдіяльності населення: віра, освіта та землеволодіння. Впровадження урядового завдання – русифікація Південно-Західного краю, не залишило варіантів вибору. Адже йшлося або про прийняття умов, які пропонувала влада, або ж виселення польського елемента з краю і його насильницька русифікація.

1. Горизонтов Л. Е. Поляки и польский вопрос во внутренней политике Российской империи 1831 – начала XX в.: Ключевые проблемы: дис. докт. истор. наук. – М., 1998. – 338 с.

2. Тихонов А. К. Политика Российской империи по отношению к католикам, мусульманам, иудеям в последней четверти XVIII – начале XX вв.: дис. докт. истор. наук. – СПб., 2007. – 495 с.
3. Государственный архив Российской Федерации, (далі – ДАРФ). – Ф. 109. – Оп. 1 с/а. – Спр.1152.
4. Волыньские Епархиальные Ведомости. – 1863, 1 апреля, № 7. – С.167-306.
5. ДАРФ. – Ф.109. – Оп. 2 с/а. – Спр.363.
6. Рассказы из русской истории. – Вып. 4. Волынь и Галичь. – Почаев, Волынская губерния, 1909. – С.96.
7. Вестник Юго-Западной России. Историко-литературный журнал. Т.IV, июнь. – Киев, 1863. – С.153-162.
8. Записка о землевладении в Юго-Западном крае. Составитель И. Рудченко. – Киев, 1882. – 180 с.
9. ДАРФ – Ф.109. – Оп. 2 с/а. – Спр.708.
10. Житомирський державний історичний архів (далі – ЖДІА). – Ф. 1. – Оп.18. – Спр.339.
11. ДАРФ. – Ф.109. – Оп.2 с/а. – Спр.614.
12. ЖДІА. – Ф. 70. – Оп.1. – Спр. 300.
13. ДАРФ. – Ф.109. – Оп.2. – Спр.701.
14. Там само. – Ф.109. – Оп.2 с/а. – Спр.710.
15. Судьбы православия и русской народности на Волыни в последнее столетие (1796-1896). – Почаев, 1896. – 35 с.
16. ДАРФ. – Ф. 109. – Оп. 2 с/а. – Спр.703.
17. Там само. – Ф. 109. – Оп. 2 с/а. – Спр.719.
18. Там само. – Ф.109. – Оп.2 с/а. – Спр.714.

Л.Р.Ігнатова, Ш.Ш.Рамазанов

УДК 94[070.11] “1905/1907”

**ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА
ЯК ДжЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА
УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ
1905-1907 рр.**

Представлено огляд публікацій періодичних видань в Україні, які висвітлюють революційну боротьбу селян та намагання уряду Російської імперії вирішити аграрне питання. Міститься компаративний аналіз оцінок поточних подій у газетах різних політичних напрямків.